

Polsk språk 1

POL1110

Forelesning 1
H2006

POLSK SPRÅK

- det tredje største slaviske språk (etter russisk og ukrainsk)
- den vestslaviske språkgruppen
- særpreg:
 - ✓ fast trykk på nest siste stavelse
 - ✓ ingen forskjell på lange og korte vokaler
 - ✓ ingen tonemforskjeller
 - ✓ har bevart nasalvokalene
 - ✓ en spesiell mannlig-personlig kategori i flertall

ALFABETET

- skrives med latinske bokstaver
- alfabetet består av 35 bokstaver som representerer vokaler og konsonanter

a, ą, b, c, ć, d, e, ę, f, g, h, i, j, k, l, ł, m, n, ó, o, ó, p, (q), r, s, ś, t, u, (v), w, (x), y, z, ź, ż

HISTORIE OG UTVIKLING

- en sammenhengende litterær tradisjon fra 1400-tallet frem til i dag
- låneord fra tsjekkisk, tysk, latin, fransk, russisk, engelsk
- polsk er et forholdsvis lite puristisk språk
- svært tallrike leksikalske latinismer (kristendommen vestfra)
 - latinen som kirkespråk og skriftspråk
- sen bruk av polsk som skriftspråk – 1300-tallet
- 1500-tallet – renessansen, ”polsk kulturs gullalder”, polsk språk i sin moderne form utvikles
 - Jan Kochanowski – en dikter av europeisk format

HISTORIE OG UTVIKLING – forts.

- 1600-tallet – barokk, nedgangsperiode, latinens makt øker igjen
- fra 1750 – opplysningstiden, en språklig fornyelse
- 1795 – Polens tre delinger mellom Russland, Prøyssen og Østerrike
 - polakker som en nasjonal minoritet i tre stater
- 1. halvdel av 1800-tallet – romantikken, en språklig fornyelse mot alle odds
 - Adam Mickiewicz, nasjonaldikter
- 2. halvdel av 1800-tallet – modernisering av språket
- etter 1. verdenskrig Polen gjenoppstår som stat

AKSENT (TRYKK)

- fast trykk på nest siste stavelse
firanka, kartofel, poeta
- i visse fremmedord samt i visse bøyningsformer av verb – tredje siste stavelse
matematyka, fizyka, poszlismy, widziałysmy
- i visse former i kondisjonalis – fjerde siste stavelse
czytalibyście, zrobilibysmy, powiedziałybyście

UTTALE – VOKALER

- a** svarer til norsk 'a' i 'alle'
- e** svarer til norsk 'e' i 'hest'
- i** svarer til norsk 'i' i 'vi, line'
- o** svarer til norsk 'å' i 'holde, gått'
- ó** og **u** svarer til norsk 'o' i 'ost' (el. fransk 'ou' i 'ou, nous')
- y** uttales omtrent som engelsk 'i' i 'come in' (el. tysk i 'mit')
- ą** uttales omtrent som fransk 'on' i 'avion'
- ę** uttales omtrent som fransk 'in' i 'cousin, jardin'

UTTALE – KONSONANTER

- de polske konsonantene: **b, p, d, t, g, k, h, f, w (v), j, l, m, n, q, s** svarer omtrent til tilsvarende lyder i norsk
- de andre uttales slik:
 - c** som norsk 'ts' i 'vits'
 - ć** nærmest lik engelsk 'ch' i 'cheese'
 - ch** som tysk 'ch' i 'Ach!'
 - cz** som engelsk 'ch' i 'church'
 - dz** som 'd' + stemt 's'
 - đz** som engelsk 'j' i 'jazz'

UTTALE – KONSONANTER

dź nærmest lik engelsk 'j' i 'jeans'

ł som engelsk 'w' i 'water'

r som 'rulle-r' i norsk og f.eks. spansk

rz og **ź** som fransk 'j' i 'jardin'

sz som engelsk 'sh' i 'shell'

ś nærmest lik engelsk 'sh' i 'sheet'

ź nærmest lik engelsk 's' i 'Asia'

z som stemt 's'

STEMTHET

- de fleste polske konsonanter kan grupperes i par etter kriteriene *stemt* kontra *ustemt*

b – p

g – k

d – t

w (v) – f

dz – c

z – s

dź – ć

ź – ś

dż – cz

ż (rz) – sz

- konsonantene: **ch (h), j, l, l, m, n, n, r** har normalt ingen partnere, men kan under bestemte forhold være enten stemte eller ustemte.

BLØTHET

- en del polske konsonanter har sine bløte motparter
- de bløte konsonantene skrives med en liten strek over (**c – ć, dz – dź, n – ń, s – ś, z – ź**) og uttales som tilsvarende uten strek, men med den midterste del av tungen hevet mot ganen
- samme uttale har de uaksentuerte tegn i forbindelse med etterfølgende 'i', f.eks. **ci, dzi, ni, si, zi**, men også: **bi, pi, wi, fi, gi, ki, di, ti, hi, ri, li, mi**,

HARDE – BLØTE

- opposisjonspar:

b – b' [bi]	l – l' [li]
c – ć [ci]	m – m' [mi]
dz – dź [dzi]	n – ń [ni]
f – f' [fi]	p – p' [pi]
g – g' [gi]	s – ś [si]
h – h' [hi]	w, v – w', v' [wi,vi]
k – k' [ki]	z – ź [zi]
- konsonantene **d** og **t** i forbindelse med etterfølgende **i** gir uttalen **dj, tj**, mens konsonantene **cz, dź, l, r, sz, ź** i ord som er opprinnelig polske, aldri etterfølges av **i**, men kun av **y**

MORFOLOGI OG FLEKSJON

- alle polske ord kan deles i to grupper – som bøyes og som ikke bøyes

ordklassene	
<i>bøyes</i>	<i>ikke bøyes</i>
substantiv	adverb
adjektiv	preposisjoner
pronomen	konjunksjoner
tallord	partikler
verb	interjeksjoner
partisipp	gerundier

SUBSTANTIV

- entall (*singularis - sg*) – flertall (*pluralis - pl*)
- kjønn (*genus*) – maskulinum (*m*), femininum (*f*), nøytrum (*n*)
- 7 kasus
 - ✓ Nominativ (*Nom.*)
 - ✓ Genitiv (*Gen.*)
 - ✓ Dativ (*Dat.*)
 - ✓ Akkusativ (*Akk.*)
 - ✓ Instrumentalis (*Instr.*)
 - ✓ Lokativ (*Lok.*)
 - ✓ Vokativ (*Vok.*)

ADJEKTIV

- må være i samsvar med substantivet det beskriver
- gradbøyning (*komparasjon*) – *positiv, komparativ, superlativ*

ADVERB

- bøyes ikke
- avledes av adjektiv
- gradbøyning (*komparasjon*) – *positiv, komparativ, superlativ*

PRONOMEN

- substantiviske pronomen
- adjektiviske pronomen
 - ✓ påpekende pronomen (demonstrative)
 - ✓ spørrepronomen (interrogative)
 - ✓ eiendomspronomen (possessive)
- adverbielle pronomen

TALLORD

- grunntall
- ordenstall
- kollektivtall

VERB

- 3 hovedkonjugasjoner som avspeiler en rekke grammatiske kategorier, f.eks.:
 - ✓ person,
 - ✓ tall,
 - ✓ kjønn,
 - ✓ tid,
 - ✓ modus,
 - ✓ aspekt

KASUS

- bøyingsform av substantiv, adjektiv, pronomen, tallord, partisipp
- angir ordets funksjon i setningen
 - setningsstruktur og ordenes rekkefølge har mindre betydning i polsk enn i norsk
- seks hovedkasmus (Nom, Gen, Dat, Akk, Instr, Lok) og Vok. som brukes ved personnavn og tiltale

<i>kasus</i>	<i>hjelpespørsmål</i>	<i>særpreg</i>
Nominativ	kto? co?	-er substantivets utgangsform -indikerer at substantivet er setningens subjekt
Genitiv	kogo? czego?	-eiendomsforhold, nektelser, mål og mengde -etter verb, preposisjoner
Dativ	komu? czemu?	- brukes i forbindelse med det indirekte objekt
Akkusativ	kogo? co?	- brukes i forbindelse med det direkte objekt
Instrumentalis	kim? czym?	-betegner primært 'instrument' -uttrykker yrke eller nasjonalitet -i forbindelse med reise -etter verb, preposisjoner
Lokativ	o kim? o czym?	-betegner primært 'sted' eller 'lokalitet' -forekommer i preposisjonsledd -etter preposisjoner

BYĆ

entall (liczba pojedyncza)

ja	jestem
ty	jesteś
on, ona, ono (pan, pani)	jest

flertall (liczba mnoga)

my	jestemy
wy	jesteście
oni, one (państwo)	są

INSTRUMENTALIS (*narzędnik*)

<i>entall (l.poj.)</i>		<i>flertall (l.mn.)</i>		
m	f	m	f	m+f
-em	-ą	-ami	-ami	-ami
On jest Francuz em	Ona jest Francuzk ą	Oni są Francuz ami	One są Francuzk ami	Oni są Francuz ami

NB! Nominativ (*mianownik*): Francuz, Francuz**ka**

MIEĆ NA IMIĘ

entall

ja **mam** na imię
 ty **masz** na imię
 on, ona, ono (pan, pani) **ma** na imię

flertall

my **mamy** na imię
 wy **macie** na imię
 oni, one (państwo) **mają** na imię

NAZYWAĆ SIĘ

entall

ja	nazywam się
ty	nazywasz się
on, ona, ono (pan, pani)	nazywa się

flertall

my	nazywamy się
wy	nazywacie się
oni, one (państwo)	nazywają się

KIM ON JEST? KTO TO JEST?

Kim on(a) jest?

On(a) jest + **Instrumentalis**

On jest lekarz**em**. Ona jest pisark**ą**.

Kto to jest?

To jest + **Nominativ**

To jest lekarz. To jest pisarka.

KJØNN – SPØRREPRONOMEN

ten (m), ta (f), to (n) – jaki? (m), jaka? (f), jakie? (n)

ten maskulinum (rodzaj męski)	ta femininum (rodzaj żeński)	to nøytrum (rodzaj nijaki)
stół długopis	filizanka torebka	krzesło słońce
jaki? biały	jaka? biała	jakie? białe
czerwony kwiatek	zielona trawa	żółte słońce

PÅPEKENDE PRONOMEN

Ten kwiatek jest żółty, a **tamten** (jest) czerwony.

(Denne blomsten her er gul og den der er rød.)

Ta filizanka jest niebieska, a **tamta** (jest) zielona.

(Denne koppen her er blå og den der er grønn.)

To krzesło jest białe, a **tamto** (jest) czarne.

(Denne stolen her er hvit og den der er sort.)